

EVOLUCIÓ I COHERÈNCIA EN LA POESIA DE LLUÍS ALPERA

Jaume Pérez Montaner

OTSER ESTEM HABITUATS, I HO MOSTREM AMB una facilitat i reiteració excessives, a llegir i escriure -i a pensar- sobre una espècie de paper quadriculat, d'acord amb les pautes arbitràriament marcades per les petites i irrisòries èlites que detenten o volen detentar el poder -també irrisori- del món literari i editorial. Em ve a la memòria el cas ben simptomàtic de Joan Valls, l'escriptor d'Alcoi, considerat per molts i per molts anys com un poeta bàsicament "jocfloralesc". Voluntàriament oblidaven, o no els havien llegit, molts dels seus llibres; alguns tan incitantment poètics, ja en el mateix títol, com *L'íntim miratge*, *Hereu de solituds* o, entre les seues últimes obres, *Anys i parany*, *Quadern vermell* o *La rosa quotidiana*. Els darrers anys, sortosament, a partir de la publicació de la seua *Obra poètica* (1981), significaren un canvi de signe i un reconeixement públic marcat per la proliferació d'homenatges i estudis sobre la seua obra.¹

El cas de la poesia de Lluís Alpera durant un cert temps ha estat probablement semblant en molts aspectes. Considerat com a màxim representant de la poesia realista dels seixanta al País Valencià -del realisme històric, s'entén- fou anatemitzat i pràcticament desterrat per alguns dels crítics i poetes de la nostra petita, i ben sovint mesquina, república de les lletres. Però, aquella consideració, que sense dubte tenia una base real, amagava, com totes les simplificacions, la realitat

¹ Joan VALLS, *Obra poètica* (Introducció d'Emili Rodríguez Bernabeu), Alacant: Publicacions de la Diputació Provincial, 1981. Cal destacar *l'Homenatge Joan Valls*, Alcoi: Centre de Cultura d'Alcoi, novembre-desembre, 1987, la biografia d'Adrián MIRÓ, *Joan Valls: Vida y obra de un poeta*, Alacant: Caja de Ahorros del Mediterráneo, 1989, i el número extraordinari de *Canelobre*, «Estudis i semblances entorn a Joan Valls», núms. 17-18 (Hivern-Primavera, 1990), coordinat pel mateix Lluís ALPERA.

d'una època i una poètica personal bastant més complexes. No entraré ara a jutjar el valor o l'autenticitat d'aquella poesia, però crec que paga la pena de recordar que el compromís cívic i social era probablement en aquells moments un imperatiu moral per a qualsevol escriptor i intel·lectual conscient. I recordar també, pel que fa a la validesa d'aquella literatura, les paraules de Blas de Otero referides per Josep Maria Llompart en el pròleg a un dels llibres d'Alpera:

en demanar-li si trobava vàlids poèticament els temes que anomenaven socials, o civils, o senzillament realistes, va contestar que els atorgava, ni més ni menys, la mateixa validesa que als grans temes tradicionals de la poesia -l'amor, la mort..., a condició que el poeta els sentís com a propis amb la mateixa intensitat, amb la mateixa profunditat i amb la mateixa urgència amb què els més il·lustres poetes de la història s'havien sentit atrets cap a aquells altres temes consagrats per la tradició.²

Una altra cosa serien les teoritzacions, els programes i els manifestos, amb les corresponents marginacions, obllits i *nihil obstat* de sagristia d'esquerra, redactats ben sovint des de l'abstracció més olímpica o des del seguidisme acrític i servil, oblidant com recorda encara Llompart, que "la poesia rebutja tota llei dogmàtica, tota prescripció acadèmica".³ És aquest un tema que ja seria hora de començar a tractar a fons, desvetlant d'on van eixir en definitiva les postures dogmàtiques i mandarinesques. Però -contràriament al que opina Àlex Broch- la "classe literària", com totes les classes, oblida quan vol amb una facilitat increïble i passa només factura al dèbil, al que no detenta el poder, per molt irrisori que aquest siga.⁴

Però, tornem a la poesia d'Alpera. L'havien realment llegida? No seria senzill d'assegurar-ho, però podem imaginar que no massa per una molt simple raó; no era fàcil trobar molts dels seus llibres, que havien estat publicats en edicions de curtíssima tirada. L'havien llegit, amb més seguretat, en algunes antologies i coneixien o havien sentit parlar del seu esquemàtic pròleg-manifest a la revista *Identity Magazine* a favor d'una poesia realista i socialment compromesa. Però, ¿era realista -realisme social- la poesia d'Alpera? Podem també deduir que no excessivament, si n'exceptuem alguns pocs poemes de *El magre menjar* i de *Dades de la història civil d'un valencià*; aquest darrer, el llibre menys divulgat o conegut del seu autor en aquella època,

² «L'obra poètica de Lluís ALPERA», dins Lluís ALPERA, *Dades de la història civil d'un valencià*, València: Eliseu Climent editor, 1980, p. 15.

³ *Ibidem*.

⁴ Veure Àlex BROCH, «Pròleg» a Lluís ALPERA, *Tempesta d'argent*, Barcelona: Edicions 62, 1986, p. 5.

premiat a l'exili i editat a París en una edició molt restringida i pràcticament clandestina.

La publicació de la seua poesia completa(1958-1978) amb el títol -com un exorcisme- de *Dades de la història civil d'un valencià* (1980) podria haver desfet els malentesos. Però, llegim quan diem que llegim? Estem fàcilment disposats a renunciar als clixés, als encasellaments, les classificacions, les etiquetes? Probablement no; perquè són massa còmodes per a preparar una classe, fer una ràpida ressenya o un paper més o menys crític. I perquè sempre és més fàcil fer com fan i repetir el que diuen que no pensar, llegir, analitzar o tractar de comprendre.

Si hi ha una cosa que, en principi, cal destacar en l'obra d'Alpera, que els crítics més recalitrants no li podran negar, n'és la seua tenacitat i persistència, la seua fe en la poesia i en la seua poesia, des del seu primer llibre publicat l'any 1963, *El magre menjar a Els dons del pleniluni*, de 1990. En aquests pràcticament trenta anys de dedicació a la literatura recorre un camí que va des de la consideració com a jove promesa de la poesia valenciana a una certa marginació en la dècada dels setanta i una rehabilitació que s'inicia amb *Surant enmig del naufragi final contemple el voluptuós incendi de totes i cadascuna de les flors del núbil hibiscus* (1985).

Amb tot, Alpera no es desanima i insisteix, perquè, per damunt del reconeixement que se li nega, ell se sap i es considera, sobretot, poeta. L'any 1985 inicia el que molts crítics han qualificat com una nova etapa en la seua poesia, caracteritzada per un barroquisme imagístic i verbal, l'exaltació sensual i eròtica i la subtil reflexió sobre el pas del temps que unifica temàticament els tres poemaris fins ara publicats en aquesta línia. *Surant enmig del naufragi final...* es presenta en una primera lectura com l'antitesi de la seua poesia anterior, una mena de trencament formal i temàtic amb les que havien estat considerades com a constants de la seua lírica; un trencament més aparent que real, perquè l'amor, l'erotisme i la reflexió intimista ja hi eren presents des del seu primer llibre. A la vista ara del conjunt de la seua poesia i de la seua trajectòria crec que és adient destacar per damunt de tot la seua fidelitat a la poesia, a la pròpia poesia sobretot. Ja en el primer llibre, *Temps sense llàgrimes* (1968), escrit entre 1958 i 1960, però publicat després de *El magre menjar i Dades de la història civil d'un valencià* (1967), s'endevinen les dues principals constants de la seua poesia: l'amor i el testimoniatge de la seua època, així com la influència respectivament del neosimbolisme i un cert realisme; o la presència de Xavier Casp i Carles Riba en un primer moment i Salvador Espriu en la poesia posterior. Les dues parts del llibre ja n'eren un indicatiu més que clar: "Un dia volia estimar-te", poesia encara ingènua i jovenívola, "elaborada -diu Miquel Dolç- amb mots discutibles, amb

Abril de 1980, Congrés de Lingüística a Palma de Mallorca.
D'esquerra a dreta, Manuel Sanchis Guarnier, Jaume Pérez Montaner,
Germà Colom, Pere Riutort, Antoni Ferrando i Lluís Alpera.

metàfores superposades, amb obscures deixalles simbolistes⁵ i una segona part titulada «Esdevenir en el càntic» caracteritzada per la presència de la mort i el plany ja des de la mateixa naixença, com en el poema «Gènesi del plor», més propera a la sensibilitat existencial del moment que als postulats del realisme històric tal com ell mateix els va aplicar en el seu pròleg a l'«Antologia de la poesia realista valenciana». L'única referència que molt de lluny ens podria fer pensar en un hipotètic compromís social apareix en el poema «Prec», quan escriu:

Vidre descobert, recollit, fet
per les mans brutes del net obrer
que ajuntà el plor i l'alé de l'estómac buit

Versos que, òbviament, no assenyalen encara el camí cap al realisme històric, com tampoc no ho fan els sis poemes que Alpera inclou en l'antologia *Poetes universitaris valencians, 1962*, tots ells provinents del futur llibre *El magre menjar*, excepte els titulats «Genèsi del plor» i «Seny». Aquest darrer, curiosament no reproduït en cap llibre posterior, sí que pot resultar significatiu per la seua manifesta voluntat de trencament amb una estètica determinada:

Però ja no són temps
d'estètiques simbolistes:
cal saber esgotar els odres
antics de les mans febroseques.

Aquesta línia, que caldria considerar encara vinculada al neosimbolisme i la mateixa cosa podríem dir de la resta dels poemes inclosos en aquella antologia- és la mateixa que configura la primera part «La mort» de *El magre menjar*, només el darrer poema, «En memòria de Federico (1936- 1961)», apunta la idea de compromís, tant pel seu contingut dedicat a la mort de García Lorca com pel sentit tímidament reivindicatiu d'alguns versos. La segona part i la tercera, amb títols ben explícits, «El poble» i «Els humiliats», marquen ja amb tota claredat l'inici d'una nova tendència caracteritzada pel compromís social i cívic sobretot, la renúncia al simbolisme, la progressió cap al realisme històric i la substitució de Riba per Espriu. Uns versos de les *Elegies* de Riba presideixen i informen encara els poemes de «El poble» amb versos que saben conjuminar sentiment amorós i sensibilitat cívica:

⁵ «Pròleg a la primera edició de *Temps sense llàgrimes*», publicat com a «Apèndix» en *Dades de la història civil d'un valencià*, ob. cit., p. 158.

Ai Carne o petita pàtria!
Tant se val el mon just de la ferida
en amor de dona no palpat
o en voluntat d'atapeït poble des de l'exili.

Versos que, com justament ha assenyalat David Castillo, podrien relacionar-se i es relacionen de fet amb trops i metàfores o amb poemes de llibres posteriors:

Em sorprèn, des de tanta distància ja,
tenir-te agafada al meu cor
com un tossut grapat d'algeps.
Quan mire la tendresa d'un braç nu,
quan m'embadalisc en la bresquilla
d'un bescoll de donzella de setze anys,
rancuniosament reclame el meu primer àngel
que l'ompli de besllum i saba de primers versos.
(Per què cal tensar sempre l'arc
entre el que passa i el que ens passarà,
amuntegant la mateixa cendra?)

Poema que enllaça -com diu el crític citat- "amb el seu germà «Amants, amants sense nom», inclòs a *Els dons del pleniluni*¹⁶. La darrera part, però, apareix sota el signe d'Espriu, del qual pren a més, a partir d'un vers de *La pell de brau*, el títol de tot el poemari, amb alguns poemes clarament socials, com «Avui escriure...», i amb renúncies explícites que enllacen amb aquell "ja no són temps / d'estètiques simbolistes":

N'estic segur. Ja no et podré repetir
mai més com el poeta:
«Súnió! T'evocaré de lluny amb un crit d'alegria»,
perquè jo ja no sóc jo,
ni la xàrcia dels meus fondejarà
en platges obertes.

Dades de la història civil d'un valencià és ja, tal com ha repetit la crítica, un dels paradigmes més significatius de la sensibilitat poètica d'aquells anys o, com afirma Llompart, "un dels exemples més purs, més ortodoxos i punyents, de la poesia realista catalana dels anys seixanta"¹⁷. I, amb tot, es tracta només d'uns pocs poemes directes i despullats, perquè ja en la segona part del mateix llibre, sense desmentir la voluntat de denúncia, dona entrada als sentiments íntims

¹⁶ David CASTILLO, «Pròleg» a Lluís ALPERA, *Els dons del pleniluni*, Barcelona: Edicions Proa, 1990, p. 7.

i subjectius de l'enyorança i el paisatge imaginat. *Trencats versos d'agost* accentua encara més aquesta línia amb poemes com «Lletres obertes a Ausiàs March» o «Poema a Isabel» que obertament es relacionen amb la seua poesia posterior.

He fet aquest recorregut sumari per l'obra primerenca de Lluís Alpera per tal de mostrar la coherència de la seua evolució i la fidelitat completa a tota la seua poesia. *Surant enmig del naufragi final...* es presenta, ben certament, com un poemari compacte, unitari, diferent, provocatiu i cridaner. El símbol de l'hibisc -com vaig dir en un altre lloc⁸- i una rica metaforització vegetal, junt amb una animalogia violenta i recurrent, són el suport estètic d'una reflexió eròtica profunda i descarnada. El sexe esdevé omnipresent; i amb el sexe la idea de la mort i el tema tòpic del *carpe diem*, acceptat amb totes les conseqüències. Però, en el fons, és un retorn a l'intimisme de la seua poesia més anterior, un "canvi" que ja estava anunciat pels poemes de *Trencats versos d'agost* que he mencionat abans i, sobretot, per «La pell del clam», inclòs en les «Dades disperses» de la darrera edició de *Dades de la història civil d'un valencià* (1980):

Vull, oh amor, llepar de nou
dures genives i fràgils queixals de donzelles,
vull pujar-me al terrat d'enervants
espatles de fadrins en zel,
torrant al sol de l'estiu la pell,
gloriosament esvarosa i càlida d'amor.

Oh forces legendàries de l'amor!
Trenqueu l'himne de les gerres de la mel
i empastifeu-me de cap a peus
com un nou cavaller armat.
Adreçaré tots els fiblons dels eixams
aliats contra els teus pits de petites prunes
i florirem en un camp de coloms
sense límits, enmig d'una batalla
de cuixes assaonades per la rosa
dels vents mariners que enerven,
encara més, la pell del clam.

La mateixa retòrica de *Surant enmig del naufragi...*, el mateix erotisme furiós i directe, les imatges de sabor medieval. El poema va dedicat significativament a "Ausiàs March, Salvat-Papasseit i V. Andrés Estellés, poetes de l'amor i del sexe", poetes que, amb Virgili, són ara les referències més directes i notòries de la nova poesia de Lluís Alpera.

⁷ Ob. cit., p. 20.

Virgili és ara el guia. Virgili i Estellés. La referència al "llorer de sagrada cabellera, molts anys protegit del pànic" o, com ell mateix diu en un poema, "talment com un llorer de sagrada cabellera regalat / pel Virgili" és la incitació a la recerca de la seua pròpia personalitat com a poeta, la constatació del compromís amb la seua pròpia existència i amb els seus versos i amb la dimensió lúdica i sensual del cos. "Retòrica i sexe, al cap i a la fi, augmenten / la destrucció de la vida", diu en un altre moment, i corrobora aquesta decisió en els versos del poema que comente:

Com un fantasma divuitesc, amagat en la bodega,
condueixes el voluptuós vaixell cap als penya-segats
més enlluernadors de l'incendi. Sacsejat pels vents
mariners, voles ja, ebri i solemne, cap a la destrucció.

I Estellés; l'Estellés sensual, quotidià, descarnat, dels plaers senzills, directes i necessaris, com en els versos que comencen, "Com el poeta, cantem també el pimentó / no massa torrat i l'abundor de la seua carn", que vénen a ser una traslació i una barreja de temes, imatges i recursos propis de l'estètica estellesiana. O en un altre moment, quan escriu o confessa:

No voldria morir-me sense llegir-te els versos
del poeta a l'orella en veu baixa, insinuadaíssima,
com un cotó en pèl que et fes cosconelles
als peçonets i al clítoris més bellugadís i deixondit.
No em moriré sense fer-te com cal el comentari
de text aplicadíssim damunt la teua pell
de tot aquell Manual de conformitats.

Homenatge a Virgili i homenatge al poeta de Burjassot, intent d'una poètica —una "ègloga", com ell mateix ha dit⁸— que relacione la solemnitat clàssica del poeta llatí i l'atreviment i el col·loquialisme d'Estellés.

Sota els focs d'artifici de l'erotisme furiós i exaltat s'amaga la urgència, la necessitat imperiosa de recuperar el temps perdut; un vitalisme que no és únicament sexual sinó que apunta al seu jo més profund i al compromís amb la seua poesia:

Embegut pel vertigen del teu melic,
refluent de foc i fúria com l'ull d'un ciclop

⁸ *Subversions*, València: Eliseu Climent editor, 1990, ps. 157 - 161.

⁹ Veure l'entrevista de Vicenç LLORCA, «Lluís Alpera o la literatura com a catarsi», *Información*, Suplement «Arte y Letras», 15 de novembre 1990.

malencarat que volgués xuclar-te a glops
el cos i l'ànima, voldria arribar ja,
ajagut i transit, al darrer infern de l'últim èxtasi
on comença la llum i la indulgència
del teu veritable jo, capaç de trencar
alhora tots els espills que han aixecat
la teua falsa i miserable imatge.

En el mateix sentit caldria entendre els primers versos de *Tempesta d'argent* i la seua referència a "la cambra / d'aquelles nines de Bearn"; però, en realitat, tot aquest llibre, junt a *Els dons del pleniluni*, és una mostra de la maduresa reflexiva i poètica del seu autor. Alpera ha trobat definitivament la seua veu més profunda i, amb l'assumpció lúcida de la seua trajectòria vital i literària, s'enfronta amb els temes que el preocupen, que són, al capdavall, el temes universals de la poesia: el pas del temps, la mort, la reflexió sobre una Ítaca enyorada, l'amor en totes les seues manifestacions i la reflexió sobre ell mateix i el seu propi destí, fins a la constatació tràgica de la pròpia vellesa imaginada:

Enviliràs sense voler la saviesa del teu món,
les selves oloroses per tanta experiència acumulada,
les flors dels tilters que plantares a la vora
de tants llavis amb passions arravatades.
Ja no podràs quedar-te a l'expectativa
de cap somni més clar i redó.
I aleshores, sense cap equipatge,
hauràs de llançar, ben lluny i sol,
les últimes xàrcies a la mar.

O el poema tan personal i emotiu «La barca de Caront», autèntica elegia dedicada a la memòria de la seua mare i, en aquest sentit, mostra excepcional d'un tipus de poema rarament practicat amb èxit pels poetes.¹⁰

Amb *Els dons del pleniluni*, símbol de plenitud, esplendor i vitalitat, es tanca de moment aquesta segona etapa de Lluís Alpera amb una serenor reflexiva que contrasta amb les imatges enlluernades de *Surant enmig del naufragi final*...

Alegra el cor en aquest matí d'aventura.
Aixeca l'esperança i fuig cap a l'impossible,
Escull un bon amic, si no el millor,
i comparteix per un instant el risc de l'escalada.

¹⁰Horace Gregory apunta aquesta idea en la seua «Introduction» a E.E. Cummings, *A selection of poems*, New York: Harcourt, Brace & World, Inc., 1965, p. 8. Veure *Subversions*, ob. cit., p. 43.

Cap arnés ni cap joia al jardí us espera.
Seferis ens mostra, polsoses, les oliveres de serenor.
El vell dolor de la seua Esmirna
s'escola entre els fidels dits del cant.

Poesia en alguns moments pràcticament essencialista que conjuga des de la maduresa vitalisme i desengany¹¹ davant d'una Ítaca inassolible o reduïda, diminutivitzada, al nivell de les coses senzilles. Són altres temps: el llarg camí que va des de l'exaltació cívica a la constatació del fracàs relatiu. La poesia de Lluís Alpera és testimoni lúcid d'aquesta evolució en la qual estem tots immersos. Però, ell no en renuncia, i en la constatació de la derrota albira sempre la llum de l'esperança:

Oh capvespre sobre l'espill
de tenebres inajornables!
T'acull, viatger, l'estany
de l'amistat com petita pàtria inesperada.
Ella: alfàbega a l'estiu,
seductor xiprer que desafia
els fets adversos dels déus.
Ai, las, la vida; feia un instant no eres
més que un derrotat de la fortuna.
L'orient aguaita ja, cobejós, un altre lliurament.